

A
SZABADSÁGRÓL.

A TUDOMÁNY- ÉS MŰEGYETEMI
OLVASÓ KÖR B E N

1873. ÉVI DECZEMBER 7-KÉN

FÖLÖLVASTA

GREGUSS ÁGOST.

BUDAPEST.

AZ EGGENBERGER-FÉLE AKAD. RÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA

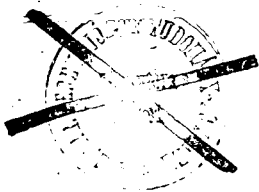
(Hoffmann és Molnár.)

1874.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000188647

21326

Miután az inas a kereskedőnél vagy mesterembernél az évek bizonyos számát kellő sikerrel kitöltötte, gazdája fölszabadítja, s a ki addig, szigorú ügyeletnek alávetve, csak úgy mozgott a mint vezették, most már maga kezd ügyelni magára, maga szabja meg mozgásainak terét és irányát. A szolgaság állapotából átlép a szabadságba, kivedlik az inas bőréből s lesz belőle legény, vagy a mint mai nap nevezik, segéd. Önök is, uraim, miután a középtanoda éveit átínaskodták, az érettségi szabadságlevéllel beléptek a főtanodába, mások kormánya alól az önkormányzatba, szolgai helyzetből szabadba; s valamint a fölszabadult mesterlegény bevándorolja széles világot, állandó telephez nem kötve, családi gondok által nem nyugózva: szintoly határtalanul megnyílt önök előtt is a tudomány mezeje, hogy kedvök szerint bejárják.

Az ifjunak már nem merő játék az élet, mint a fiúnak; de még voltaképen dolga sincs

benne, mint a férfinak: Az élet komoly föladatai csak épen közelednek feléje, s neki csak épen készülnie kell rájuk. Kell készülnie, mert az ifjuság nem tart örökké, sőt nagyon is rövid, s azok a fölادات csakhamar alkalmatlankodnak; de szabadon kell készülnie, mert az ifjunak eszménye a szabadság s ezt az eszményt leginkább ő valósíthatja.

Kifogást hallok. Az ifjunak nem csupán a szabadság az eszménye, az ifjúkor általában minden eszmény kora. Ime, az egyik, kinck még bajsza sem ütöget, meg van győződve hogy végre fogja hajtani, a mi Széchenyinek nem sikerült, habár ez férfiasága teljében lépett a pályára; egy másik, kiben a költői hajlam erősebb, reméli hogy Aranyt, Shaksperet elhomályosítja; egy harmadik, a polytechnikum sokat ígérő növendéke, Stephenson vasutrendszerét szándékszik fölöslegessé tenni. Ha meggondoljuk hogy az ember mint fiatal hevül legőszintébben mindenért a mi dicső, mint fiatal érez legnemesebben, mint fiatal legkészebb az áldozatra: nem kell-e az ifjuságban látnunk az emberiség eszményi képviselőjét? nem kell-e benne látnunk igazi céljának igazi kifejezőjét is? föltéve hogy igazi céljának azt ismerjük, melyet az emberiség valósággal

el is ér, tehát sem azt a klasszikai boldogságot és szabadságot mely a nagy francia forradalom zászlajára volt írva, fájdalom véres betűkkel, sem a summum bonum egyéb pótlékait, hanem a folytonos tökéletesedést, haladást. Ez olyan cél melyet mindig elérünk s mely után mindig törekszünk; sőt annál inkább törekszünk utána minél inkább elérjük. Ennek a célnak legteljesebben, legosztatlanabbúl épen az ifju felelhet meg, az ifju, a ki minden iránt a legfogékonyabb, s a kit ama céltól még se mellékes teendők és mellékes tekintetek félre nem térítettek, se megrögzött szokások, vélemények, érdekek elfogulttá, félszeggé, bátortalanná s ez által a haladás pályáján maradozóvá nem tettek. Az ifjuságnak kiválóan a haladás, tökéletesedés a főadata, s minél hűbben teljesíti, annál erősebb alapot, annál fényesebb jövőt biztosít a nemzetnek melyhez tartozik. Méltán nevezzük tehát az ifjuságot a jövő reményének, s az ifju szivét már csak ez a hozzá kötött nagy várakozás lelkesedéssel és büszkeséggel töltheti. S nem mondhatunk-e az ifjuságról még egyéb sok szépet? Hogyne! Hiszen az ifjuság az élet virága, tavasza, derüje, általa derül fel a korosabbak élete is; és nincsen szó melylyel kellőképen

magasztalhatnám önök előtt a drága kincset melyet ifjuságukban birnak.

De önök bizonyára nem kívánják hogy, ifjacról szólván ifjakhoz, önöknek udvaroljak. Ne féljenek, nem fogom önöket szemben dicsérni; elmondom a mit igaznak ismerek, s egyszeriben ráfordítok a pénznek hátulsó lapjára is, hogy a szép tulajdonságok mellett a kevésbbé szépek se kerüljék el figyelmünket.

Az ifju minden dicsőért lángol, de könnyen lángol hijábavalóságokért is, huzgón hajhászsa a szines és üres szappanbuborékokat, lelkesülten rendez gyermekes tüntetéseket. Eszméknek szenteli magát, de a phrasis elbolondítja. Nagy szándokai vannak, de apróságokban gyönyörködik. Istennőkről ábrándoz, de szolgálóval is beéri. Gondolatai merészek, lépései biztalanok. Terveiben akadályt nem ismer; de ismerhet-e? Hiszen tapasztalása még csak lesz, tájékozatlanul áll szemben az étellel, az emberekkel, önön magával. S azért hogy nem ismeri az akadályt, elvben tudniillik, az valósággal bizony mégis megvan, és nem szünik rendeltetését teljesíteni, azaz akadályozni. Az ifju aztán elveszti fejét és találmra neki vág; vagy elbizakodik, és akkor is neki vág. Már a régiek tudták hogy az ifju

csatába való, nem tanácsba, jól verekszik, rosszúl határoz.

Ne menjünk tovább az árnyoldalak mutogatásában. Ha nem tisztem önöknek udvarolnom, hizelegnem, az sem lehet föladatom hogy kisebbitsem az ifjúságot. Remélem, el fogják hinni hogy én is voltam ifju: be nem sározhatom a tündéri képet melynek pusztá emléke is meg tudja édesíteni a további élet keserüségeit. Hozzá teszem hogy ifjúságom épen ama korszakba esett melyben a leglelkesebb magyar fiatalság élt: az önök édes atyáinak fiatalsága, a negyvenes évek fiatalsága, mely majdan, a sivár ötvenes években, hivatva volt lelket önteni a csüggedező nemzetbe. Az az ifjúság volt ez mely a szabadságért küzdött, szóval, tollal, fegyverrel.

Szerencsésb ivadék! Önöknek többé nem kell küzdeniök a szabadságért, csak élniök vele. Mily egyszerű föladat, első pillanatra: élni a szabadsággal; pedig, jól megtekintve, korán sem könnyebb, sőt az ifjúságnak bizonyára nehezebb mint küzdeni érette.

A jogi kar dékánja, jelen iskolai évünk megnyitásakor, arra intette az egyetemi polgárságot, ügyekezzenek élni, s ne visszaélni szabadságával. Bölcs szavai förendetes hatást

költöttek, s én e hatást — ha lehet — növelni szeretném az által hogy vizsgálat alá veszem magát az eszmét, mely nem csak az ifjuságnak legkedvesebb eszménye, hanem egyszerűs mind az egész mai társadalomnak irányzó jellegéje: a szabadságot.

Megesik hogy elbeszélgetünk, elvitatkozunk valamiről, s a végén kiderül hogy mindenkünk mást-mást értett azon a valamin, sőt kiderül hogy fogalmát voltaképp senki sem tisztázta magának. Így vagyunk főképen a körjelszávaival, melyeknek rend szerint annyiféle az értelmök a hányan hangoztatják, mert kiki saját ohajtásaihoz képest magyarázza.

Így vagyunk a szabadság fogalmával is. A mélyebben gondolkodók sem határozzák meg egyformán; a mint pedig a tömeg, úgy nagyjából, képzele, az, mondhatjuk, merő képtelenség. Ha kérdezzük: mi a szabadság? a legtöbb ember bizonyosan azt fogja felelni: »szabadság az ha tehetek a mit akarok.« Ez a szabadság pedig nem létezik, nem is létezett soha: senki sincs a ki bármikor megtehetné a mit akar; sőt mindenki, még a leghatalmasb úr is, gyakrabban kényszerül meghajolni ama még hatalmasb úr előtt melynek neve lehetetlenség, mintsem teljesítheti a mit kíván. Sze-

retnék palotát építeni a levegőégbe, szeretnék a holdba repülni, szeretném a kört négyszögesíteni: megtehetem-e? Oktalan kívánságok! vetik ellenem. Halljunk hát okos kívánságokat. Szeretnék egészséges lenni, szeretnék másokkal békében élni, szeretném tudni az igazat. Vajon mind ez csak az én akaratomon múlik? Ha csak némi részben függ akaratomon kívül még egyéb tényezőktől — pedig függ ám — vége a szabadságnak, azaz a többség értelmezte szabadságnak.

E szabadság megölőjét, vagy legalább megbénítóját, közvetlenül saját élő szervezetünkben, mindenütt magunkkal hordozzuk. Élő szervezete czáfolta meg II. Frigyest, midőn ellen akart szegülni az elalvásnak és mégis elaludt; az diadalmaskodik a gutaütött emberen, a ki sétálni akarna és nem bir talpra állani; az teszi csuffá a bölcsét ha lázasan félrebeszéli.

Vagy hát csak a merő akarásban volnánk szabadok? A divatszerű materialista fölfogás szerint még abban sem. E szerint ugyanis a szervezet korlátozó ereje oly teljes hogy kiterjed az akaratra is, és akarnunk is csak azt lehet a mit a szervezet ránk parancsol. Az anyagi elv hivei kinevetnek bennünket ha

szabad akaratunkra hivatkozunk, Spinozával mondván hogy a mely ember szabadon véli magát egyre vagy másra elhatározni, hasonlít a feldobott kőhöz mely azt képzei hogy repül.

Nem fogadhatom el se a hasonlat helyességét, mert képzelő követ nem képzelhetek, se az általa kifejezett gondolat igazságát, mert ellenkezik eszmélő lelkünk azon megczáfolhatatlan tényével hogy magát, akaratára nézve, szabadnak s ezért felelősnek is tudja; de igenis elismerem hogy vannak tényezők melyek akaratunkat irányozzák, és vannak tényezők melyek akaratunk végrehajtását meggátolják.

Hogy szabadságunkat ez utóbbiak is korlátozzák, tagadhatatlan, s e részben a fent előhozott példákát a végtelenségig szaporíthatnók. Maradjunk ez úttal csak a palotaépítés szándoka mellett. A levegőben szeretném építeni: nem lehet, mert a levegőben meg nem áll. Tehát a földre szállok és telket szemelek ki számára: megint nem lehet, mert a telkek tulajdonosa van a ki nem engedi. Akad saját telkem; ott építkezném: nincs hozzá való pénzem. Volna pénzem: nincsenek embereim. Volnának embereim: bele szól a közmunkatánács. Megszűnik ez az akadály is: akad új meg új.

Az ilyen akadályok, az igaz, nem korlátozhatják magának az akaratnak szabadságát; ezer meg ezer akadály közepett is fentarthatom eredeti akaratomat, csak hogy nem teljesíthetem; ezek a korlátok tehát csak külső szabadságomat csökkenthetik; de bármi kellemtelenek legyenek is, belső szabadságomnak legkevésbé sem ártanak; pedig ez a kérdés tengelye.

Vannak azonban tényezők melyek saját belsőmben támadják meg szabadságomat, egyenesen akaratom lenyugozását czélozzák. Ezek a tényezők vágyaim. A vágyak pedig annál teljesebben uralkodnak az akaraton minél fejletlenebb a lelki élet; az állat, a gyermek, a műveletlen ember szinte vakon meghódol nekik akaratával; ennek az akaratnak tehát nincs szabadsága, csak kénytelensége. Az akarat kénytelen azt akarni a mit a vágy parancsol, s erre a belső rabság, erre az állati indulat állapotára illik a példa Buridán szamaráról; a melyet a két felől elhelyezett két szénacsomó felé egyforma ellenállhatatlanságával vonván vágya, tápláléka közepett éhen kellene vesznie, ha föl lehetne tenni hogy a vonzás mind két oldalról folyvást ugyanaz marad. A merő vágyat követő akaratban semmi

válogatás, semmi önkény. A kény szerepe, a válogatás, habozás akkor kezdődik, midőn a vágyon kívül egy másik tényező is kezd akaratunkra hatni: okosságunk. Okosságunk a vágy teljesítését javallhatja vagy roszalhatja. Ha javalja, szintén teljesíteni törekszünk, mint midőn vágyunk von, csak hogy most már nem vak hódolattal, hanem világos elhatározás alapján. Ha ellenben roszalja okosságunk a vágy teljesítését, az eredmény lehet kétféle: vagy az hogy az ész szavára hallgatunk; vagy az hogy mégis az okatlan vágyat követjük. Ez utóbbi, fájdalom igen-igen gyakori esetre vonatkozik az ismeretes mondás:

*Video meliora proboque,
Deteriora sequor.*

Belátjuk mit kellene tennünk, s még sem tesszük: ebben a gyarló embernek egész élete pályája ki van fejezve; és ki van fejezve akaratára szabadsága is, ámbár visszajáról, mert midőn belátása ellenére vágyának hódol, szabadságával visszaél. De már az is hogy visszaél vele, bizonyítja szabadságát. Bizonyítja ezt megbánása is, melyben önmagát vádolja azért hogy valamit elkövetett, melyben tehát elismeri hogy a mit cselekedett, azt lehetett volna nem cselekednie. Azaz: öntuda-

tunkban akaratunk szabadságáról szintoly közvetlenül meg vagyunk győződve mint léte-
lünkről.

A materialismus a lélek szabadságát meg nem engedvén, természetesen a lelkiismeret furdalásait sem engedheti meg. A mit, ugy-
mond, önvádnak, megbánásnak neveznek, nem egyéb mint kisebb-nagyobb elégületlenség a bekövetkezett állapotokkal. E tételt minden-
napi tapasztalásunk megczáfolja. Bizonyosan senki sem lesz közöttünk a kinek nem volt volna alkalma elégületlennnek lennie az állapotokkal melyek reá hárultak; de bizonyosan senki sem is lesz a ki határozottan meg ne különböztetné azt az elégületlenséget melyet nem tőlünk függő körülmények idéznek elő, meg azt melynek előidézéséhez magunk is, szánt szándékos cselekedetünkkel, hozzá járultunk. Másképp fogunk busúlni barátunk után, ha azért vált el tőlünk mert el kellett utaznia, másképp, ha azért szakadt el mert megsértettük. Egyik esetben hibáztatjuk magunkat, a másokban nem. S midőn hibáztatjuk magunkat, a hibáztatás érzése tetemesen növeli szomorúságunkat; mi több, a hibáztatás egy maga a kétségbeesésig fokozhatja olyankor is midőn hibáztatott cselekvésünknek külső állapota-

inkban semmi rossz következését sem látjuk, sőt ellenkezőleg hasznunk van belőle.

Hibáztatjuk pedig magunkat erkölcsileg, azaz vádoljuk magunkat mindannyiszor, valahányszor készakarva vétettünk akár magunk akár mások ellen, valahányszor a szeretet parancsát alárendeltük az önzés követeléseinek, valahányszor okos eszünk ellenére oktalan vágyunkat követtük, azaz valahányszor nem azt akartuk a mit kellett volna. Kellett volna! Hát kell-e valamit akarni? el nem vész-e az akarat szabadsága ha kell valamit akarunk? Nem csak hogy el nem vész, de épen így lesz valóvá. Midőn azt akarjuk a mit okoszerűen kell akarnunk, korán sem afféle kénytelenségnek hódolunk mint a mikor önző vágyunk teljesítésére rohanunk, hanem meggondolással választjuk azt az utat melyet legjobbnak ismerünk, tehát szabad elhatározásunkból lépünk reá. Vagy csak az által bizonyíthatjuk szabadságunkat, hogy a mit az ész, az erkölcs, szóval a bölcs belátás javasol, azt azért se tesszük meg? Ez is szabadság, az igaz, daczoskodó, önkényeskedő szabadság; de mennyivel valódibb az melyet a dacz és önkény kicsinyes szeszélyei nem korlátoznak, mely csak egyetlen korlátozót, helyesebben mondva

irányozót ismer, az erkölcsi jónak iránytűjét, nevezzük akár isteni parancsnak, akár egyszerűen kötelességérzetnek, akár szeretetnek, akár bölcseségnek, akár erénynek, mert mind ezek egyet jelentenek, és jelentik egyszersmind magát a szabadságot, úgy hogy ha utánok indulunk, igazán a szabadság zászlaját követjük. A belső szabadság zászlaját. S a belső szabadságnak csak a szabadság a korlátja. Erről is meggyőző magunk tapasztalása. Midőn elhatározzuk magunkat arra mire magunkat ok-szerűen el kell határoznunk, csak mi magunk kénytetjük rá magunkat, semmi más hatalom. S annál szabadabban érezzük magunkat minél inkább szolgánkká lesz az a mi eleinte korlátlan urunk, a vágy; azaz, másképen kifejezve: annál szabadabbak vagyunk minél kevésbé akarjuk azt a mit (vágyunknál fogva) kénytelenek volnánk akarni, s minél inkább akarjuk azt a mit (belátásunknál fogva) kell akarnunk. Ez az a belső szabadság melynek lehető legteljesebb kifejlése az emberi lélek fő-fő dicsősége, az a belső szabadság melynek diadalai képezik az emberi történet legmagasztosabb jeleneteit.

Fortior est qui se quam qui fortissima vincit
Moenia.

De van külső szabadság is. Nagybecsü jó szintén, csakhogy a belső szabadsághoz, az akarat szabadságához semmi köze, legfeljebb hogy a szándékolt cselekedet végrehajtását lehetővé teszi. Mihelyt ugyanis az akarat valamit elhatározott, s akár mingyarlóságunk akár a viszonyok ereje nem gátol, bekövetkezik a tett. Azért mondják hogy egy az akarat a cselekedettel.

Külsőleg szabad az a kit külhatalom semmire sem kényszerít; valamint külsőleg rab a kit külhatalom kényszerít valamire. Belső szabadságunkat semmi külhatalom el nem veheti: *qui potest mori, non potest cogi*; bizonyítják ezt az emberiség ama választottjai kik meggyőződésökért készséggel szenvedték a halált. De míg a bensőleg szabad ember bilincs között is megőrzi szabadságát: semmiféle külhatalom föl nem szabadíthatja azt ki vágyainak rabja, ki tehát bensőleg nem szabad; és minél nagyobb lesz külső szabadsága annál veszesebbé válik mind magára mind másokra nézve.

Mi következik ebből? Mindenek fölött az hogy külső szabadságával csak az élhet üdvösen ki bizonyos fokig már kifejtette belső szabadságát. Ha fejletlen tömeget polgári szabadsággal ruházunk föl, a gyermek kezébe

kést adtunk melylyel összevérezi magát. Ugy járunk vele mint Calderon szinművében a böles fejedelem jár zabolátlan fiával kit a börtönből egyszerre a trónra ültet.

Következik továbbá a fentebbiekből az is hogy minél jobban megérik valamely társadalom tagjaiban a belső szabadság annál bizonyosabban ki fogják vívni magoknak a külső szabadságot is. Ki fogják vívni, mondom, mert a szabadságot nem adják, hanem veszik. Ki fogják vívni szerencsés körülmények között azon egyszerű ténynyel hogy megszűnnek szolgák lenni, mert a szabadság hiányának sokkal kevésbé a zsarnokok zsarnokoskodása azoka mint inkább a szolgák szolgálása.

De voltakép mi is az az ugy nevezett polgári szabadság melyről immár beszélünk? Részesülés a hatalomban, különösen az országos hatalomban. Minél többen gyakorolják ezt a hatalmat annál nagyobb a polgári szabadság, minél kevesebben annál kisebb. Ez a hatalom öszpontosulhat egyetlen ember kezében is: ez az egy-úri despotismus melyben csak egynek van urasága, azaz hatalma, azaz szabadsága. Mert ez a három szó mind egyet jelent. Szabadság tehát mindenütt van a hol hatalom van, t. i. a hatalmasoknál, s az erő-

sebbnek mindig van szabadsága a gyöngébb fölött ; maga a szabadságra törekvés nem egyéb mint hatalomra, uraságra törekvés. A ki szabad akar lenni, voltaképp úr akar lenni. A demokrata köztársaság mindenkit úrrá tenne: csak hogy ez nem lehetséges, mert a felosztott közös uraságból egyre-egyre kevés jut ; ekkor tehát senki sem úr többé, s a monsieurból citoyen lesz, a tekintetes úrból tisztelt polgártárs.

Én bizonyosan szabadabb lehetnék ha szomszédom nem gátolna ; szomszédom is szabadabb lehetne ha én nem gátolnám. Az egyesek szabadsága kölcsönösen csökkenti egymást. Mi az én szabadságom ? A másénak korlátozása. Minél több szabad nekem annál kevesebb szabad másnak, s valamely társadalom tagjai külön-külön szabadságukat mindenkor kiegyenlítés, megalkuvás útján állapítják meg. Azaz : a külső szabadságot csak egymás rovására élvezhetjük ; külső szabadságunk teljességéről tehát, mihelyt társaságban élünk, társaink kedvéért le kell mondanunk, s csak annyit tarthatunk meg belőle a menyivel mások jogaiba nem vágunk.

Az a társadalmi megalkuvás, az egyes tagok szabadságának kölcsönös kiegyenlítése, a viszonyokhoz képest, lehet igen különféle s

mégis igazságos. Bal vélemény hogy a köz szabadság csak egy bizonyos formához van kötve. Mintha bizony az erény is csak egyféle tényben nyilvánulhatna, mintha a művészi szépségnek csak egyetlen alakja lehetne, mintha az igazságot csak egyetlen tudomány hirdethetné. Ismeretes dolog hogy kiváltképpen a köztársasági alkotmány az melyben a szabadság eszményét keresik, természetesen hijába. Zsarnok republikát szintúgy mutat a történet mint szabad monarchiát. Csak a középkori Velenczére gondoljunk, meg a mai Britanniára. Viktoria királynő alattvalója oly szabad mint az Északamerikai Államok polgára; s a magyar ugyan kevés politikai belátást s még kevesebb szabadságérzetet tanúsítna, ha kész volna elcserélni alkotmányát a francia köztársaságéval a hol huszonegy ember csak rendőrségi engedély mellett gyűlhet össze. Szomorú tény hogy azok a mondva csinált köztársaságok, melyeket a francia nemzet nyolczvan év óta a szabadság mintáiként fölállítgatott, következetesen a szabadság ügyének ártottak. Bennök a szabadság

Névben élt csak, de nem volt jelen;

még pedig annál kevésbbé volt jelen minél erősebben hangoztatták. Père Duchesne ki-

nyomathatott a mit akart; de a ki ellenkező véleményt bátorkodott nyilvánítani, azt lenyakkaszták. Minden polgár a teljhatalmú népnek tagja volt; de a közjóléti bizottság dictatori kénynyel parancsolt.

Átalában a köz jó érdekét mindenkor szerették ürügyül használni a szabadság elfojtására, demagogok és katonák egyaránt. Kétségtelen, ha e kettő, a köz jó meg a köz szabadság netalán összeütközik, az elsőséget a köz jónak kell itélnünk, mint a mely a társaság célja, míg a köz szabadság ama célnak csak eszköze, bár egyik leghathatósb eszköze. Meggyőződven ez igazságról, ovakodni fogunk attól hogy elvont szabadsági elméletek kedvéért az élő nemzet életföltételeit háttérbe sorítsuk; de a szabadság ügyét azért nem fogjuk csekélyleni, mert benne a nemzeti fejlődés egyik fő előmozdítóját kell tisztelnünk, csak hogy mindenkor ama belső szabadság alapján mely az embert méltósága érzetével áthatja s folytonosan üdvös munkálkodásra serkenti. De valamint nem juthat eszünkbe hogy a lovaknak rúgó, a kutyáknak harapó szabadságot engedjünk, szintugy nem szabadíthatjuk föl a garázdákat hogy garázdálkodjanak, a tolvajokat hogy lopjanak, az ámítókat hogy

ámítsanak, a rágalmozókat hogy rágalmazzának, az árulókat hogy eláruljanak. Mind ez a fajzat ne legyen szabad, ha azt akarjuk hogy maga a nemzet az legyen. A mennyiben pedig a mai műveltség fölfogásával ellenkezik hogy mindnyáját közvetlenül fogva tartsuk, legalább is hitelöktől kell nyilvánosan megfosztani a közönség hiszemével visszaélőket s polgári becsületek elvesztésével sujtani mások becsületeinek roszakaratú megrontóit.

Ámításra és rágalmozásra — kivált oly népnél mely még ujonez a szabadságban — különösen a sajtószabadságot használják sikerrel, azt a szabadságot melyről az angol államférfi mondotta hogy ha valahol csak ez az egy szabadság volna honos, ezzel az egygyel valamennyi többit ki tudná küzdeni. A társadalom hatalmas részének mindenütt van sajtószabadsága; ezt azonban csak ott tekintjük igazán létezőnek a hol mindenkinek joga van hozzá; ez az igazi sajtószabadság pedig csakugyan oly kincs mely a mai európai nemzetek szabadságának nélkülözhetetlen biztosítóka; de lelkismeretlenek vagy rövidlátók kezében egyszersmind oly veszélyes fegyver hogy kártékonyságainak elhárítása végett majd mindenütt külön törvényeket al-

kottak, az úgy nevezett sajtótörvényeket. Csak az angolszász fajok nem látták szükségesnek hogy a szabad sajtó támadásai ellenében külön törvényes torlaszokat emeljenek, s épen ő nálok van legkevesebb sajtóbaj, holott a sajtótörvényekkel ótalmazott országokban megvannak mind azok a bajok melyek a sajtószabadság visszaéléseiből származnak s melyeket a sajtótörvényeknek el kellene hárítaniok, azon felül pedig még vannak egyéb bajok is melyeket magok azok a törvények szülnék, név szerint a sajtópörök, fölmentés esetében a vádló kudarcza, elítélés esetében a vádlott martirsága. Hát miért kell a sajtó bűnöseinek kivételes elbánásban részesülni? Hát miért ne terjedhetnének ki azon egy közös büntető törvény határozatai a sajtóra is? Mintha bizony a nyomtatott sorok szerzője csak épen dicsőséget arathatna vagy legfeljebb vétiséget követhetne el! Mintha bizony a ki nyomtatásban ingerel gyujtogatásra, gyilkolásra, nem volna gyujtogatók, gyilkosok czinkosa!

Hogy egyébiránt a sajtószabadság nem az az általános csodaszer mely a beteg társadalmat minden bajából kigyógyítja, hat esztendő óta nekünk is bő alkalmunk van tapasztalni. Különösen csalódtak azok kik az elnyomás évei-

ben főleg irodalmunk föllendülését várták a szabad sajtótól. Épen ellenkezőleg, irodalmunk, értékre, a sajtószabadság ideje óta inkább süllyedt mint emelkedett. Korán sem tulajdonítom ezt magának a sajtószabadságnak, a politikai élet tultengése is eléggé megmagyarázza e jelenséget; de némi része, úgy gondolom, van benne a szabad sajtónak is. Az ember mindennek a könnyebb végét szereti fogni, s midőn akár mit ki lehet nyomtatni, meg nem hányják-vetik oly szorgalmasan a mit írnak, mint a mikor a cenzura figyelmét kell kijátszani. A mely részen a sajtó nem szabad, az írók mélyebben s élesebben vizsgálják tárgyakat; jobban megérlelik, alaposabban, gondosabban, ügyesebben dolgozzák föl. A cenzura korlátai bántják a szellemeket, de meg nem akadályozzák se saját eszméik, se a köz vélemény kifejezésében. Széchenyi, Kossuth munkái 48 előtt cenzurán mentek keresztül, mégis ujjá szülték a magyar közönséget; Arany János a vasmarkú Bach-korszak alatt is hű tolmácsa tudott lenni a nemzet hangulatának; s ötvenes éveink hirlapírói, kik az olvasót még a sorok közt is megtanították olvasni, nem csak a hazafiságot gyakorolták nagyobb áldozatokkal mint a mostaniak, hanem bizonyára jobb sti-

listák is voltak. A kik akkor, mint írók, nem boldogulhattak, hijába lesték a sajtószabadság fölvirradását, mint a mikor majd nekik is fölvirrad: a hiányzó tehetséget és tanulmányt semmiféle sajtószabadság nem pótolhatja. Valamint a pápaszem semmit sem használ annak a ki nem tud olvasni, ugy a sajtószabadság sem használ semmit annak a ki nem tud írni. Most is nagyobbára csak azok irnak jól a kik akkor irtak jól.

Bocsássanak meg önök hogy a sajtószabadságnál ily huzamosan elidőztem. Magam is a sajtó munkása vagyok s a magunk dolgáról örömet beszélünk többet is mint kellene:

Navita de ventis, de bobus narrat arator;

minthogy pedig a sajtószabadság a nyilvános szabadságnak egyik legfontosabb része, a közjónak egyik legbiztosabb ellenőre, s önöknek, mint a kik nyilvános és közjavú pályákra készülnek, alkalmok lesz e szabadságnak jótéteményeit élvezni, szigorát túrni, meglehet áldásait is osztogatni, talán nem volt fölösleges figyelmeztetnem önöket hogy e dicső hatás körnek szintén vannak kontárai, zsoldosai, sőgonosztevői, s hogy ez a szabadság is, miképt minden külső szabadság, csak úgy válhatik üdvössé ha a belső szabadság, a bölcs és nemes lélek szabadsága kormányozza.

A külső szabadságot a belső teszi valódivá, s minél szabadabb valamely ország annál nagyobb szüksége van az erényre hogy magát szabadon fentarthassa. Hazug ennél fogva minden szabadelvűség, mely a becsületességgel karöltve nem jár; valamint viszont az igazi szabadelvűség terjedése mindenkor erkölcsi haladást is jelez.

A mily szokatlannak látszhatik a szabadelvűség eszméjének egybekötése a becsületességgel, kivált napjainkban midőn az erkölcsi lazaságot sokan a tekintély elvének hanyatlásából magyarázzák: szintoly szokásos nálunk, de hozzá teszem hibás is, a szabadelvűség összekapcsolása, illetőleg összetévesztése az ellenzékiességgel. Mi azért vétjük össze a kettőt, mert hazánkban ezelőtt évtizedeken keresztül az ellenzéki pártok voltak egyszermind a szabadelvűek; henzőleg azonban a két eszmének semmi köze sincs egymáshoz. Ha volna, úgy szabadelvű kormányok irányában minden ellenzéknek lehetetlennek kellene lenni, pedig azok irányában is támadnak ellenzékek. Átalában ellenzék támad minden iránt a mi csak van, mert az ember a létezővel rend szerint elégületlen, s azon kívül nagyon szeret maga okozta bajaiért másokat okolni. Vigasz-

talásunkra szolgál zsörtölödniünk az intéző hatalmak ellen, s kényelmesebb és hiúságunknak tetszőbb időtöltést alig képzelhetni a gáncsolásnál, a míg t. i. szavunkon nem fognak, hogy hát méltóztassunk mi magunk jobban megcsinálni azt a mit rosznak hirdetünk. Hogy ne volna ez inyére az ifjuságnak, kivált hogy tőle még úgy sem kívánják a jobban csinálást.

Az ellenzéki szellem annyira erőt vehet az ifjuságon, hogy még szabadelvűségét is elfojtja. Példa rá a hirhedt jeunesse dorée mely a népszabadsággal szemben ellenzékeskedett s rendcsinálónak szegődött, holott különben az ifjuságnak inkább telik kedve bontani a rendet mint helyre állítani, s megvallom, ha már két rosz közül kell választanom, jobb szeretem ha az ifjuság kissé zajos és rakoncátlan mint ha csöndes, lelketlen, alamuszi, jobb szeretem ha szabadságör mint ha rendör.

De hiszen az igazi szabadság nem is ellenkezik a renddel; s midön az ifju szabadságra tör, csak az emberi lélek örök irányát követi. A szabadság uraság. Minél szabadabbak, annál nagyobb urak vagyunk. S mikor vagyunk a legnagyobb urak? Midön saját magunkon uralkodunk.

